

Rohepöörde võimalikkusest Eestis

KERTU BIRGIT ANTON
Tartu Ülikooli üliõpilane,
kliimaaktivist

Rohepööre ei lähe Eestist ülega mööda. Meie otsustada on see, kas oleme pöörde esirinnas ja saame toimida oma tingimustel või lohiseme teiste järel.

Euroopa Liidu kliimapoliitika, kõrge elektri hind ja küsimus metsade õige majandamisviisi kohta on tõstatanud Eesti ühiskonnas küsimused: milleks meile see rohepööre ja kas see üldse on tehtav? Selle artikliga püüan neile küsimustele põgusalt vastata.

Käesolevas artiklis kasutan mõisteid rohepööre, kliimamuutuste pidurdamine ja leevendamine niisama hästi kui *sünonüüme*. Kõigi nende juures pean silmas lisaks kitsale kasvuhoonegaaside heitkoguse vähendamisele ka laiemat ühiskondlikku muutust, mis hõlmab endas inimekonnale eluliselt oluliste loodusväärtuste, sh ökosüsteemide ja elurikkuse kaitset.

Meie valikud

Praegu Eesti ühiskonnas toimuvates aruteludes rohepöörde üle ei ole näha

motivatsiooni kiireteks ja kaugeleulatava mõjuga tegudeks, sest arutlejad jätaavad tihti analüüsimata rohepöördega viivitamise tagajärjed. Jääb mulje, et meie ees on valik harjumuspärase tegevuse jätkumise ja kulukana näiva rohepöörde vahel.

Tegelikkuses on meie ees hoopis teistsugune valik. Võime muuta kohe ja ulatuslikult enda käitumist, eeskätt lõpetada fossiilkütuste põletamise, et saaksime jätkata elamist võimalikult harjumuspärasel elukeskkonnas. Alternatiivina võime jätkata harjumuspäraseks saanud eluviisi veel umbkaudu kümme aastat, mille tagajärjel muutub looduskeskkond meie ümber nii oluliselt, et seab ohtu senisest palju rohkemate inimeste elud, ühiskonna stabiilsuse ja sunnib meid kiiresti ja ulatuslikult enda käitumist muutma. Seega ei vali me mitte harjumuspärase tegutsemise ja rohepöörde vahel, vaid inimühiskonna püsivuse ohustamise ja kaitsmise vahel. Mitte kummagi väljavaate puhul ei ole võimalik pikalt jätkata tavapärasest tegutsemist.

Kliimamuutused juba ohustavad

Kliimamuutused on juba praegu nii tõsised, et ohustavad paljude inimeste elu, tervist ja vara. Inimtegevuse, eelkõige fossiilkütuste põletamise tõttu soojeneb kliima kiirusel, mis on enneolematu vähemalt viimase 2000 aasta kohta (IPCC 2021, 7). See on tempo, mis on meile harjumatu

nii üksikisiku kui ka ühiskonnana. Lisaks ei suuda kiire soojenemisega kohaneda paljud liigid ja ökosüsteemid, mille kadumine ohustab tõsiselt inimühiskonda (IPBES 2019, 5).

Üks kliimamuutuste ilmingutest on sagenenud ja tõsisemad kuumalained, nagu näiteks selle aasta suvel, kui Eestis suri tavalisega võrreldes mitukümmend inimest rohkem (Rudi 2021). Kuigi kliimamuutuste otsesed mõjud pole Eestis seni nii tõsised olnud kui paljudes teistes maailma piirkondades, on väga tõenäoline, et tulevikus peame vastu võtma oluliselt rohkem põgenikke kui praegu, sest inimesed on sunnitud lahkuma kliimamuutuste tõttu elamiskõlbmatuks muutunud kodukandist. Seda mitte ajutiselt, vaid aastasadadeks, sest kliimamuutuste tagajärjed ei ole vähemalt lähisajanditel tagasipööratavad (IPCC 2021, 28).

Eesti ei ole tühiselt väike

Eesti vähese tegevuse õigustamiseks kliimamuutuste ohjeldamisel tuuakse tihti põhjendusena välja, et Eesti süsinikuheide on nii väike, et kogu maailma see õieti ei mõjutagi. See väide aga ei pea paika. Kliimamuutused on praeguseks nii tõsised, et iga tonn kasvuhooaegase loeb. Mitte enam ainult iga gigatonn, vaid iga tonn.

Lisaks on Maa kliimasüsteemis hulk murdepunkte, mille ületamisel vallanduvad keskkonnas pöördumatud muutused ja süsihappegaasi sisaldus atmosfääris suureneb hüppeliselt. Sellisteks murdepunktideks on näiteks Amazonase vihmametsa muutumine savannilaadseks piirkonnaks või metaani kiire vabanemine sulavast igikeltsast. Kuigi teadlased ei oska enamikku murdepunktidest veel eriti täpselt kirjeldada ega nende saabumist ennustada, on need sellegipoolest keskkonnas olemas ning kujutavad inimestele reaalselt ohtu. Ühe väikese riigi või isegi ühe ainsa kaevanduse süsinikuheide võib olla täpselt see, mis lükkab kogu maailma kliima üle mõne murdepunkti oluliselt ohtlikumale rajale (Readfearn 2021). Kuna

murdepunktide ületamist ei ole võimalik täpselt ette ennustada, tuleb valida turvalisim tee – see tähendab, pidurdada kliimamuutusi võimalikult kiiresti.

Mis on meie võimuses?

Eestil on suur potentsiaal oma kasvuhooaegade heite vähendamiseks. Järgnevalt selgitan, kus see potentsiaal peitub.

Esiteks tuleb vaadata, kuidas on toimunud Eesti senine süsinikuheite vähenemine alates 1990. aastast. Kõige kiiremini vähenes see aastatel 1990–1993 (Keskkonnaministeerium 2021, 14), kui lagunes Nõukogude Liit ning Eesti liikus plaanimajanduselt üle turumajandusele. Neil aastatel suleti osa tarbetult suurest ja ebaefektiivsest energiatootmisest ning korraldati ümber teised tööstused. Nende tegevuste põhieesmärgiks ei olnud keskkonna hoidmine, vaid majanduse mõistlikum toimimine.

1993.–2018. aastal püsis Eesti süsinikuheite suurus üldjoontes samal tasemel. Järgmine märkimisväärne vähenemine toimus 2019. aastal, kui hüppeliselt vähenes põlevkivist elektri tootmine (*ibid.*). Selle muutuse peamiseks põhjuseks oli põlevkivist toodetava elektri vähenenud konkurentsivõime, mitte elektritootjate soov hoida keskkonda.

Eesti pole seni vähendanud oma süsinikuheidet peaaesmärgiga hoida keskkonda. Selles peitubki meie potentsiaal. Me ei ole veel põhjalikult ümber kujundanud oma linnu ega transporti keskkonnahoiu vaatepunktist – pigem oleme lubanud endal kujuneda lausa vastupidises suunas, kui vaadata näiteks autostumise kasvu (Tuvikene *et al.* 2020, 86–88). Me pole sõlminud ühiskondlikku kokkulepet, kuidas majandada Eesti metsi ja kui palju need peaksid süsinikku siduma – metsanduse arengukava on endiselt alles koostamisel. Me pole vahetanud praegust turumajandust välja mõne teistsuguse majandusmudeli vastu, milles väärtustataks kõrgelt keskkonna

Meil pole ühiskondlikku kokkulepet, kuidas majandada Eesti metsi.

Foto: Kadri Võsumäe / Unsplash.com

hoidmist. Seega ei saa me öelda, et oleme ammandanud kõik olemasolevad vahendid süsinikuheite vähendamiseks. Otse vastupidi: meil on kasutada loetletud ja veel paljud võimalused, et vähendada Eesti süsinikuheidet ning üksiti parandada ka elukeskkonda ja elukvaliteeti.

Teiseks on Eestil olemas analüüs riigi võimekuse kohta saavutada kliimaneutraalsus 2050. aastaks (Meeliste *et al.* 2019). Analüüsi tulemused on julgustavad: kliimaneutraalsuse saavutamine Eestis 2050. aastaks on „võimalik ning strateegiliselt tarkade investeeringute korral potentsiaalselt pikaajaliselt tulutoov“ (*ibid.*, 6). Tulemused on veelgi julgustavamad, võttes arvesse tõsiasja, et süsinikuheite kiireks vähendamiseks ei ole tarvis oodata alles arendusjärgus olevate tehnoloogiate – näiteks õhust CO₂ haaramise ja talletamise või neljanda põlvkonna tuumajaamade – valmimist. Selle analüüsi järgi on Eestis

võimalik saavutada kliimaneutraalsus peamiselt juba olemasolevate tehnoloogiate rakendamisega, sealhulgas suurendades tuule- ja päikeseenergia tootmist, rekonstrueerides hooneid ning neutraliseerides happelisi muldi.

Kolmandaks jõuaksime me palju kiiremini edasi, kui lõpetaksime raha kulutamise fossiilkütustele ning suunaksime selle rohepöördesse. Nii illustreerib põlevkiviõlithese rajamine Ida-Virumaale ilmekalt selle vastuolu seal kavandatava õiglase ülemineku süsinikuneutraalsele majandusele.

Euroopa Liidu Õiglase Ülemineku Fondist (ÕÜF) on Ida-Virumaa õiglase ülemineku rahastamiseks ette nähtud 340 miljonit eurot, mida saab kasutada eeldatavasti alates järgmisest aastast. 2020. aasta kevadel, kui vajadus pidurdada kliimamuutusi ning lõpetada fossiilkütuste kasutamine oli ilmselge, eraldas valitsus

Eesti Energiale uue põlevkiviõlitechase rajamiseks 125 miljonit eurot (Vabariigi Valitsus 2020). See on võrdne ligi poolega ÕÜFist Ida-Virumaale antavast rahast. Õlitechase maksumus on aga suuremgi, küündides 320 miljoni euronit (Karnau 2021). Seega oleks valitsusel olnud võimalik juba poolteise aasta eest suunata Ida-Virumaa arengu edendamiseks märkimisväärne hulk raha, millega oleks saanud lükata käima Ida-Virumaa õiglase ülemineku kolm aastat enne Euroopa Liidu toetuse saabumist. Eesti Energia oleks saanud kasutada oma rahastust näiteks taastuvenergia arendamiseks. Selle asemel otsustas valitsus aga rahastada keskkonnanahjulikkude tööstust, mis pikendab piirkonna sõltuvust ühest tegevusvaldkonnast ega loo isegi stabiilseid töökohti, sest on tugevasti seotud nafta kõikuva hinnaga maailmaturul.

Kliimamuutuste leevendamiseks on lubamatu viivitada, sest just praegu tehtavad teod määravad, kui palju kasu on hiljem rakendatavatest meetmetest.

Kliimamuutuste leevendamiseks viivitada on eriti lubamatu seetõttu, et just praegu ja lähiaastatel tehtavad teod määravad selle, kui palju kasu on hiljem rakendatavatest meetmetest. Selleks, et Maa keskmise temperatuuri tõus ei ületaks 1,5 kraadi, peab inimkonna kogu süsinikuheide jääma kindla suurusega nn süsinikueelarve piiresse. Kui inimkond jätkab senises tempos kasvuhoonegaaside paiskamist atmosfääri, kulutame me üleilmse süsinikueelarve ära juba enne

2030. aastat (IPCC 2021, 41). Pärast seda tuleb lisaks süsinikuheite väga kiirele vähendamisele rakendada suurel skaalal süsiniku atmosfäärist sidumise tehnoloogiasid, mida hetkel veel laialdaselt isegi ei eksisteeri, et oleks teoreetiline võimalus temperatuuri tõusu pidurdamiseks 1,5 kraadi juures.

Selline stsenaarium paneb praegustele noortele ja tulevatele põlvetele ebaproportsionaalselt suure kohustuse piirata enda tegevust keskkonna hoidmise nimel. Lisaks kaasneb sellega ebaõiglase suur risk, et isegi parima tahtmise juures ei ole neil võimalik kliimasoojenemist pooleteise või isegi kahe kraadi piires hoida. Ka eelviidatud analüüsi tulemustes Eesti võimekuse kohta saavutada kliimanetraalsus tõdetakse, et kliimamuutuste leevendusmeetmete rakendamist edasi lükates on kliimamuutusi pidurdada kokkuvõttes oluliselt keerulisem ja kulukam (Meeliste *et al.* 2019, 6).

Mida on tarvis teha?

Mida siis ikkagi on võimalik Eestis teha kliimamuutuste pidurdamiseks, elurikuse hoidmiseks ja keskkonnamuutuste tagajärgedega kohanemiseks? Saaksime oma linnu kujundada n-õ 15minuti linnadeks ehk keskkonnaks, kus kõik iga päev vajalik on iga elaniku jaoks kuni veerandtunnise jalutuskäigu või rattasõidu kaugusel. Selleks oleks muuhulgas vaja ehitada välja sidus jalgratta- ja jalgteede ning ühistranspordi võrgustik, tagada ühtlaselt heade koolide ning mitmekesiste töökohtade olemasolu igas linnajaos, et kaoks vajadus igapäevaseks pendelrändeks. Saaksime kaitsta ning taastada looduslikke märgalasid ning metsaökosüsteeme – mõnes olukorras ongi kõige olulisem anda loodusele rohkem ruumi ja võimalust puutumatuks olemiseks. Saaksime innustada inimesi sööma vähem liha ja rohkem mitmesuguseid köögivilju, et inimeste toitumine oleks kooskõlas teaduspõhiste soovustega tervislikuks toitumiseks ning väheneks

toidutootmise kahjulik mõju keskkonnale. Praktilisi meetmeid kliimamuutuste leevendamiseks ning tagajärgedega kohanemiseks on veelgi ning neid tuleks küsida eelkõige vastava ala asjatundjatelt.

Praktiliste lahenduste elluviimise eelduseks on aga inimeste arusaamine üleilmsete keskkonnakriiside tõsidusest. Seda hetkel Eestis napib. Üldiselt ei teadvusta inimesed endale, mil määral sõltub meie heaolu loodusest ja kuivõrd muutumas on meile eluliselt olulised looduslikud tingimused. Samuti ei taju inimesed üleilmsete keskkonnaprobleemide lähedust ja tõsidust (Turu-uuringute AS 2020). Suur vastutus nende lünkade tekkimise eest lasub ajakirjandusel, kus ei kajastata iga päev piisavalt tänapäeva keskkonnakriisi tasemel, mis oleks kooskõlas nende ohtlikkusega inimühiskonna olevikule ja tulevikule. Samas on just ajakirjandusel, mille ülesanne on edastada faktipõhist ja tasakaalustatud teavet ümbritseva maailma kohta, suur võim seda teadmiste lünka täita. Sealjuures on äärmiselt oluline, et ajakirjanduses eristatakse teaduslikult kinnitatud fakte ja arvamusi ning et neile kategooriatele ei antaks kunstlikult võrdset kaalu.

Siht on järgmised sada ja enam aastat

Kindel on see, et rohepöörde maailmas tuleb, sest varsti puudutavad

kliimamuutuste tagajärjed ka maailma suurimaid ja mõjukamaid riike nii teravalt, et fossiilkütuste tööstuste toetamine ei tundu neile mõistlik. Kui rohepöörde kord juba kiiresti käima läheb, ei jää Eesti sellest välja. Küsimus on vaid selles, kas oleme sel hetkel ise hästi ettevalmistunud ja esirinnas või veetakse meid järele. Kui tegutseme sel ja lähiaastatel otsustavalt kliimanetraalsuse saavutamise suunas, saame toimida veel kontrollitult ja mingilgi määral oma tingimustel. Ajaaken selleks hakkab aga sulguma.

Juba praegu on Eestil keeruline leida rahvusvahelist rahastust mõnele kulukale ettevõttele, mida riik soovib ellu viia (nt varem mainitud põlevkiviõlitechas), sest inimesed ei taha toetada enda rahaga kliimamuutuste süvendamist. Samuti on Eesti vastu esitatud vähemalt üks rahvusvaheline kohtukaebus, kus kuus noort süüdistavad Eestit ebapiisavas tegevuses kliimamuutuste leevendamiseks (Parksepp 2020). Kui riik ei hakka kärmelt tegutsema kliimakriisi leevendamiseks, kohustab teda selleks tõenäoliselt varsti mõni kohtuotsus, rahvusvahelise poliitika suund või teistsugusele tegevusele rahastuse puudumine. Tegutseda tuleb mitte kellegi kiusamise või varjatud poliitika elluviimise nimel, vaid selleks, et inimühiskond püsiks võimalikult stabiilsena järgmised sada ja rohkem aastat.

KASUTATUD ALLIKAD:

IPBES. (2019). Summary for Policymakers of the Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. – https://ipbes.net/sites/default/files/ipbes_7_10_add.1_en_1.pdf

IPCC. (2021). Summary for Policymakers. – Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S. L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M. I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J. B. R. Matthews, T. K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press. In Press.

KARNAU, A. (2021). Eesti Energia uus õlitechas saab nurgakivi. – <https://majandus.postimees.ee/7346147/eesti-energia-uus-olitehas-saab-nurgakivi>

KESKKONNAMINISTEERIUM. (2021). Greenhouse Gas Emissions in Estonia 1990–2019. National Inventory Report. Estonia. – <https://unfccc.int/documents/273444>

MEELISTE, S., TAMMISTE, L., GRÜNVALD, O., KIRSIMAA, K., SUIK, K., ORG, M. (2019). Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. Stockholmii Keskkonnainstituudi Tallinna Keskus (SEI Tallinn), Keskkonnaministeerium. – <https://www.sei.org/wp-content/uploads/2019/10/eesti-kliimaambitsiooni-t%C3%B5stmise-v%C3%B5imaluste-anal%C3%BC%C3%BCS-1.pdf>

READFEARN, G. (2021). 'One More Mine does make a Difference': Australian Children Argue for the Climate – and the Law Agrees. – <https://www.theguardian.com/environment/2021/jul/10/one-more-mine-does-make-a-difference-australian-children-argue-for-the-climate-and-the-law-agrees>

RUDI, H. (2021). Tänavu on surnud Eestis 1600 inimest enam kui mullu. – <https://www.err.ee/1608335123/tanavu-on-surnud-eestis-1600-inimest-enam-kui-mullu>

PARKSEPP, A. (2020). Portugali noored kaebasid Eesti oma tervise ohustamise eest Euroopa inimõiguste kohtusse. – <https://roheportaal.delfi.ee/artikkel/91239087/portugali-noored-kaebasid-eesti-oma-tervise-ohustamise-eest-euroopa-inimoiguste-kohtusse>

TURU-UURINGUTE AS. (2020). Eesti elanike keskkonnateadlikkuse uuring.

TUVIKENE, T., REHEMA, M., ANTOV, D. (2020). Linnastunud ühiskonna ruumilised valikud. Eesti inimarengu aruanne 2019–2020. Ligipääsetavuse muutused autostunud Eestis. SA Eesti Koostöö Kogu.

VABARIIGI VALITSUS. (2020). Valitsus andis Eesti Energiale rohelise tule uue õlitehase ehituseks. – <https://www.valitsus.ee/uudised/valitsus-andis-eesti-energiale-rohelise-tule-uu-olitehase-ehituseks>